

Bacsa Gábor

## A magyar kormány dilemmái a trianoni békeszerződés aláírása előtt

A trianoni békeszerződést 80 évvel ezelőtt, 1920. június 4-én írták alá. Az azóta eltelt idő alatt sok tudományos munka jelent meg, melyek különböző megközelítésből elemezték. Az ismertebb művek közül Galántai József *A trianoni békekötés 1920* című könyvében (Gondolat, Bp., 1990) adja a téma egyik legátfogóbb kifejtését. Ír többek között a békedelegáció kiválasztásáról, kiküldéséről, az aláírás körüli problémákról, a magyar—francia titkos tárgyalásokról. A témának nem mindegyike került azonban teljes részletezésre. E cikkben a béke aláírásával kapcsolatos részt ismertetjük részletesebben, kifejtve azokat a kérdéseket, amelyeket a magyar kormány mérlegelt elhatározása kialakításánál. Arról a dilemmáról szövegek, melyek elé a kormányt a békeszerződés állította.

Dilemmáról akkor beszélünk, amikor olyan kellemtelen, kényszerű helyzet áll elő, amelyet két egymást kizáró lehetőség közötti választás okoz. Nincs tehát harmadik megoldás, pedig lehet, hogy ezt választanánk szívesebben. A két kényszerű — rossz — megoldás közül az egyik ugyan számunkra megfelelne, de beláthatatlan negatív következményei miatt az sem jó, ódiúmat nem szívesen vennénk magunkra. A másik megoldás a dolgok rendje szerint való, ésszerű, logikus — jelen esetben a béke megkötése —, de tartalma miatt mégis felróható annak, aki aláírja.

Ilyen helyzetben volt a magyar kormány is 1920-ban a trianoni békeszerződés aláírásával kapcsolatban, mert két kényszerű megoldás között kellett választania:

- Nem írja alá a Magyarországra nézve rendkívül hátrányos és igazságtalan szerződést, s ezzel kiteszi magát a győztes antant hatalmak és a környező államok esetleges támadásainak, melyek kivédéséhez szükséges katonai erővel nem rendelkezik, s így az beláthatatlan következményekkel jár.

- Aláírja a szerződést és elveszti az ország kétharmadát. Döntésével oda kell állnia a megcsonkított ország és az elszakított területek lakossága elé, és elhatározásának okát meg kell magyaráznia.

Hónapokig folyt a vita a békeszerződés aláírásával kapcsolatban. Azzal kezdődött, hogy a magyar béke-

delegáció mikor induljon el, illetve mikor érkezzen Párizsba. A békeszerződés szövegének átnyújtása után folytatódott a legnagyobb kérdéssel, aláírja-e a magyar kormány? Miután ez a kérdés eldőlt, abban kellett dönteni, ki írja alá a kormány nevében.

E tanulmányban — a teljesség igénye nélkül — az aláírás részletkérdéseire kapunk választ, nagyrészt eredeti források, a korabeli minisztertanácsi jegyzőkönyvek, és az ezekhez kapcsolódó iratok alapján. Ezek a források közelebb visznek bennünket a döntést megelőzően felmerült problémák megismeréséhez, a kialakított álláspont megértéséhez. Olyan körülményekkel, döntést befolyásoló tényezőkkel találkozunk, mint pl. a külpolitikai, belpolitikai helyzet, a hadsereg szerepe, a mezőgazdasági termés, a francia-magyar gazdasági tárgyalások, melyeket mind figyelembe kellett venni.

### *Időhúzás*

A magyar kormány a béketárgyaláson való megjelenéssel kapcsolatban is az időhúzás taktikáját alkalmazta. A béketárgyalásra való elutazás az 1919. december 2-ai minisztertanácsi ülésen került először napirendre. Ezen az ülésen a miniszterelnök bejelentette, hogy a Budapesti Szövetségközi Katonai Misszió nevében Bandholtz, az Egyesült Államok tábornoka levelet intézett hozzá. Ennek lényege az volt, hogy a meghatalmazottak a békekötésre mielőbb utazzanak Neuillibe (Párizs külvárosa). Az elutazással kapcsolatban a külügyminiszter azért javasolta az időhúzást, hogy legyen idő Magyarországot érdekelően kellő propaganda kifejtésére.

A magyar közvéleményre nyugtatólag hatna — mutat rá —, ha a Párizsban való megjelenésünk előtt az antant vizsgáló bizottságot küldene ki a megszállott területekre, így a Csehszlovák állam területén Pozsonyba, Rózsahegyre és Kassára, Erdélyben Kolozsvárra, Makóra és Szatmárnémetire; a délidéken pedig Temesvárra, Szabadkára és Zomborra. Kitalálás van arra, hogy a Hágába indított protestáns misszió rövidesen megkapja az utazási engedélyt Angliába. Egy zsidó bizottság is elment külföldre,

hogy területi integritásunk érdekében propagandát fejtsen ki. Gazdasági missziót indítottak Londonba, hogy az erdélyi földgáz és bányák iránt az angolok érdeklődését felkeltse. Kilátás van arra is, hogy megérkezik egy megbízottunk Amerikába. Ezenkívül a tótvidéki események (Tótország önállósodási törekvései) is kívánatosá teszik, hogy ne siessünk.

Kifelé — többek között — azzal indokolták az időhúzást, hogy gróf Apponyi Albert, a béke delegáció elnöke cseh megszállt területen tartózkodik, ezenkívül internálva vannak Erdélyben olyan férfiak, akik a delegáció tagjai lesznek: mint Grampiere Emil, Szerváczius Alajos és Muth Gáspár. Indokolni lehetett azzal is, hogy a románok nem vonultak vissza a demarkációs vonalra. Mindezekkel azt kívánták elérni — sikerrel —, hogy január előtt ne kelljen Párizsba utazni.

#### *Az aláírás dilemmái*

A béke delegáció kiküldésének részleteit az 1919. december 8-ai minisztertanácsban beszélték meg, s a delegáció január 5-én utazott el Párizsba. Elnöke gróf Apponyi Albert, a nagy műveltségű politikus lett. A tárgyalások január első felében megtörténtek. A nagy követek tanácsa január 15-én átnyújtotta a békefeltételeket. Apponyi nem írta alá, hazautazott, és február 5-én részletes jelentést tett a minisztertanácsnak. Az ezt követő idő — június 4-éig — az aláírással kapcsolatos kérdések tárgyalásával, az aláírás kérdésének eldöntésével telt el. Május 6-án a Legfelsőbb Tanács magyar ellenjavaslatra adott válaszát átnyújtották a párizsi magyar delegáció irodájának. A kísérőlevelet Millerand francia miniszterelnök írta alá.

A békeszerződés tehát elkészült. A magyar részről felsorakoztatott adatok, érvek kevésnek bizonyultak arra, hogy a tervezeten Magyarország javára valamit is változtassanak. Előállt tehát a nagy dilemma: aláírja-e Magyarország a területe kétharmadának elvesztését jelentő békeszerződést, vagy ne? Ami eddig csak találgatás tárgya volt, az most a maga meztelen valóságában tényé vált. Nem lehetett az elképzeléseket tovább szaporítani, illúziókat kergetni, valakinek a jóindulatában bízni, csak két lehetőség volt: aláírni vagy nem.

A külügyminiszter a minisztertanácsban említést tett arról, hogy május 6-án hosszabb tanácskozást

folytattak az aláírás és alá nem írás problémája felett. Az alá nem írás a teljes visszautasítás jellegét viselné magán, és ennek következménye az lehetne, hogy a körülöttünk lévő összes, most alakult állam koncentrált támadást intézne ellenünk. (A jugoszláv kormány a békefeltételek aláírásának magyar részről való megtagadásával számolt. Valószínűleg ez esetben Magyarország, főleg Budapest katonai megszállására ők kaptak volna mandátumot.) Ilyen támadásra a honvédelmi miniszter véleménye szerint az ország nem volt felkészülve.

A külügyminiszter szerint Millerand francia miniszterelnök kísérőlevele — ha támadások és ridegségek is fordulnak elő benne — összehasonlítva a német és osztrák kísérőlevelekkel, a közlékenység hangjától van áthatva, maga a kísérőlevél is igazságtalanságokról tesz említést és reparációkat helyez kilátásba.

A földművelésügyi miniszter más irányból közelítette meg az aláírás kérdését. Egyrészt a Tiszántúlon megindult választásokkal hozta összefüggésbe, amikor is a kabinet tagjai rá lesznek kényszerítve a válaszadásra, másrészt a halasztást két okból is indokoltak tartotta, és pedig a nemzeti hadsereg megerősödése szempontjából és azért, mert a várható termés következtében mintegy 6 millió mázsa gabonafeltesleg keletkezik. Nagy előnyt jelentene — mondja — ha mi szállíthatnánk először gabonát az európai piacra. Ezért a ratifikáció öszre való halasztását tartotta célszerűnek. Mivel azonban az aláírás előtt semmit sem tudunk az antanttól elérni, utána pedig igen sokat, ezért szerinte alá kell írni.

A belügyminiszter állásfoglalása azonos volt.

A nemzeti kisebbségi miniszter szerint viszont, ha Magyarország aláírja a békeszerződést, akkor Nyugat-Magyarországot (Burgenland) azonnal ki kell üríteni, itt dől el ugyanis, hogy mi a szándékunk. Ha azonban Nyugat-Magyarországot átadjuk, az az ottani lakosságban, de az egész országban is a legnagyobb depressziót fogja kiváltani.

A külügyminiszter véleménye szerint azonban az aláírással Nyugat-Magyarország kiürítése még nem válik aktuálissá. Egy osztrák támadásnak még ellent tudunk állni, de egy koncentrált osztrák — cseh támadásnak nem, mert a csehek Szobnál, Budapesttől 30 kilométerre állnak. Szerinte a béke aláírása elkerülhetetlen, de azt természetesen tiltakozás keretében

kell megtenni, s indokolni azzal, ha nem írjuk alá, az a fegyverszüneti szerződés állapotának megszűnését, a háborús állapot visszatérését jelentené. Mit jelentene ez? — kérdezi a külügyminiszter.

„Ma semmiféle szövetségeseink nincsenek, ellenben igen erős idegen hadseregek állnak megcsönkített Magyarország határán... Ha pedig eljárásunk a vonakodás jellegét viselné magán, ellenségeink kapva kapnának rajta, hogy bevonuljanak, és gabona feleslegeinket elvigyék, mert Nagy-Románia szántóföldjének csak egyharmada van megművelve.”

#### *Írásbeli elkötelezettség szóbeli ígéretre*

A minisztertanács a külügyminiszter programját elfogadta ugyan, de a május 17-ei ülésen a békeszerződés aláírásának kérdését ismét napirendre tűzte, s arról hosszú — nem egyszer éles hangú — vita folyt ismét. Gróf Teleki Pál külügyminiszter itt terjesztette elő gróf Apponyi és az általa vezetett békedelegáció lemondását. Szerinte egyszerre ment volna ki Párizsba Apponyi lemondó nyilatkozata és a kormánynak a Legfelsőbb Tanácshoz intézett választávirata, melyben utalva kényszerhelyzetére, kijelenti, hogy kész aláírni a békét.

Teleki ezen az ülésen részletes tájékoztatást ad azon előzetes tárgyalásokról, amelyet a békedelegációknak néhány tagja „kéz alatt” (titkos tárgyalással) a párizsi külügyminisztérium vezető embereivel folytatott. Úgy értékelte, a francia hivatalos köröknek nincs ellenvetésük, hogy gazdasági megbeszéléseket létesítsenek. Magyarország gazdasági megítélésére a május 20-ai ülésen visszatért, ismételten kiemelte, hogy a békét alá kell írni, mint döntő érvet hozta fel a honvédelmi miniszter álláspontját, mely szerint katonailag nem tudnánk ellenállni egy koncentrált támadásnak. Teleki elemezve a kísérelőlevelet megállapítja, hogy az első részében inkább támadó, a második részben azonban bizonyos politikai előnyöket lát-szik nyújtani. Véleménye szerint alapos a feltevés, hogy az antant felismerve a magyar békeszerződésben rejlő igazságtalanságokat, különösen az összefüggő ellenséges blokkba került Magyarország tekintetében, kért bizonyos változtatásokat, de az meghíúsult, mert a Magyarországot környező új államok ez ellen egységesen felléptek, így az antant nem akarta magát egy esetleges „blamáznak” kitenni.

A május 20-ai minisztertanácsi ülésen a külügyminiszter több bizalmas kérdésről tájékoztatást adott a békeszerződésben foglalt határok esetleges módosítását illetően. Részletesen elemzi Magyarország gazdasági megítélését. E szerint a világháborút követő összeomlás időszakában az angolok érdeklődtek, de 1919 márciusában már francia érdeklődést lehetett tapasztalni, majd később — a Duna vonal miatt — ismét az angolok érdeklődtek jobban, azonban ez is rövid ideig tartott, politikailag pedig egyáltalán nem érdekelte őket Magyarország, legfeljebb a lordok házában volt némi kíváncsiság. Gazdaságilag megelégszenek azzal, hogy megveszik a Duna forgalmát Németországtól Romániáig.

Ezzel szemben politikai és gazdasági tekintetben egyaránt nőtt az érdeklődés Magyarország iránt Franciaország részéről. A tárgyalások felvételére Csáky grófot küldték ki.

„Ma még írásbeli ígéretet a francia kormány nem tett, de szóbeli ígéretet kaptunk arra nézve, hogy a francia kormány a legőszintébb közvetítő szerepet akarja játszani a Magyarországgal szemben elkövetett igazságtalanságok reparálása tekintetében. Ezek a korrektúrák már megnyilatkoznak a Millerand kísérelő levelében. Így alapos lehet a reményünk, hogy békés úton érhetjük el mindazt, amit fegyveres úton aligha.”

A külügyminiszter nevesítette is a reményeit. Az esetben — mondja —, ha francia közbenjárás folytán visszakapjuk Csallóközt, Komárom megye északi részét, Kassát és a Ruthén földet, úgy máris meg van ígátva a béke egész struktúrája s meg van ígátva a vidék egész vasúti összeköttetése is. Ezáltal megszakadna az összeköttetés a keleti és nyugati tótság között. Ma azonban egyik nagyhatalom sem fogja ingyen felajánlani ilyen természetű jószolgáltatást.

Magyarország francia orientációjának, mely konkrét formában a MÁV bérbeadásáról való tárgyalásban csúcsosodott ki, nagyon sok ellenzője volt az országon — közelebről a kormánynon — belül. Nem váltott ki helyeslést az ország számára nagyon fontos angol és olasz körökben sem. Tulajdonképpen Magyarországnak magyarázkodnia kellett. E magyarázkodásba foglalt érvek lényege az volt, hogy a francia orientáció Magyarországon sokáig nem volt rokon-

szenves, de helyzetünk ismeretében kénytelenek voltunk azt a segítő kezet, mely francia részről felénk nyúlt, megragadni. Magyarországon talán mindenki jobban szeretne volna, ha ez a kéz az angoloké, de Anglia sem politikai, sem gazdasági tekintetben nem érdeklődött annyira Magyarország iránt, hogy céljainak elérésében támogassa. Politikai tekintetben sok barátságos nyilatkozatot hallottunk angol részről, de ezeknek kézzelfogható tartalmuk alig volt. Gazdasági téren pedig azon szakembereink, akik Londonban jártak, azzal a benyomással érkeztek vissza, hogy angol részről legfeljebb a Duna iránt van érdeklődés, de ami csak pár méternyire távol esik a Dunától, már nem érdekli őket.

Lindlei főmegbízott nem hiszi, hogy a franciákkal folytatott tárgyalásoknak valami komoly eredménye lehetne. A franciák politikailag nincsenek abban a helyzetben, hogy bármiféle, esetleg a határok dolgában tett ígéretet beválthassanak. Gazdasági tekintetben pedig azért nem, mert a vasutak bérbeadása kérdésébe még a reparációs bizottságnak is van beleszólása, és nem hiszi, hogy a bérbeadást jóváhagyná.

A magyar álláspont szerint Magyarországra nézve már az is előnyösnek látszott, ha biztosak lehetünk abban, hogy a majdani nemzetközi határmegállapító bizottság francia tagjai befolyásukat a békeszerződés technikai és gazdasági igazságtalanságainak kiküszöbölése érdekében javunkra fogják fordítani. E tekintetben olyan határozott biztatásokat, mint a franciáktól, senkitől sem kaptunk.

Másrészt a magyar kormány úgy gondolkodott a vasutakról, hogy azok bérbe adása kétségen kívül súlyos áldozat, de nem szabad elfelejteni, hogy ez az áldozat talán nem is lesz elkerülhető, mert a vasutak helyreállítására, és az egyéb gazdasági befektetésekre külföldi segítségre lesz szükségünk, melyek megadására csak a franciák mutatnak hajlandóságot.

A gazdasági segítségnyújtásban ebben az időben Franciaországnak nem volt vetélytársa. Lindlei az ügyben érdemben nem foglalt állást. Gazdasági referense, Philipots azonban kijelentette, megengedi, hogy az angol pénzügyi körök lassúak, de lassúságuk koránt sem jelenti azt, hogy Magyarország iránt nem érdeklődnek és nem akarnák tevékenységüket Magyarországra is kiterjeszteni.

Biancheri olasz szóvivő szerint a franciák Magyarországnak politikai előnyt nem nyújtanak, talán nem is akarnak igazán nyújtani. Szerinte a nagy és erős Magyarország olasz érdek, sohasem lesz francia érdek. Ha a francia politika ejtette is a cseheket, azok sohasem fognak kiválni Franciaország számításából. Magyarországra a franciáknak azért van szükségük, hogy sakkban tartsák vele Németországot. Ha Magyarország Franciaország támogatására számít, ellenségévé teszi Németországot.

Felvetette, hogy más állam a vasút államosításával igyekszik azt a maga kezébe juttatni. Magyarország hogyan adhatja egy külföldi magántársaságnak? A francia orientáció megrontotta a hangulatot Olaszországban Magyarország iránt. Másik okát is látta a hangulat megromlásának, nevezetesen abban az elmentében látta, mely Magyarország és a szociáldemokraták között fennállt. Aki helyes politikát akar folytatni — mondja Biancheri — annak tényként el kell fogadni, hogy a Szociáldemokrata Párt Európában hatalom, mégpedig igen nagy hatalom, amellyel mindenkinek számolni kell. Szerinte épp a magyar politika teremtette Magyarország számára azt a helyzetet, amely azt a látszatot kelti, mintha csak Franciaország volna hajlandó az ország segítségére lenni, mert Magyarország után Franciaország áll a szocialistákkal legélesebb harcban. Ha a szociáldemokratákkal kibékülnének Magyarországon, és módot adnának nekik a politikai életbe való jobb bekapcsolódásra, észre lehetne venni, hogy nincs Olaszország annyira izolálva Magyarországtól, mint ahogyan ezt a magyarok látják, amikor a francia politika karjaiba vetik magukat.

Csáky betartotta azokat az instrukciókat, mely szerint gazdasági objektumainkat csak akkor vagyunk hajlandók a franciáknak adni, ha ezt egyidejűleg összekötik politikai előnyökkel is. Gazdasági objektumaink közül számba jöhetnek vasútjaink, a földgáz, a Duna-kikötő, a dohány, a Duna—Tisza szabályozásának kérdése.

Mindezen elgondolásokkal szemben mi csak elvi deklarációt kaptunk, mégpedig szóban. A béke aláírása után pedig talán írásban is megkaptuk volna azt az ígéretet, hogy a Magyarországgal szemben elkövetett igazságtalanságok tárgyalások útján reparáltassanak. Már azt is nagy eredménynek tartotta a kor-

mány, hogy Franciaország, az a nagyhatalom, amely leginkább foglalt állást velünk szemben, felajánlja jószolgálatát, sőt kilátásba helyezi a Nemzeti Ligába való felvételünket.

#### *Ki írja alá a békeszerződést?*

Az a nézet alakult ki, amennyiben az aláírásra rászánja magát a kormány, oly módon kell végrehajtani, hogy kifejezésre jusson a kényszerhelyzet, a tiltakozás, a művelt nemzetek lelkiismeretéhez való fellebbezés, és szabad keze maradjon a nemzetgyűlésnek a ratifikáció tekintetében.

Hosszas vajúadás után tehát döntés született arról, hogy a békeszerződést alá kell írni. Ezt követően azt kellett eldönteni, hogy ki írja alá. Az antant jegyzéke azt kívánta, hogy a kormány egy vagy több tagja írja alá.

A kérdéssel a május 25-ei, majd a május 27-ei minisztertanács foglalkozott. A miniszterelnök azt indítványozta, hogy elsősorban a külügyminisztert, másodikként pedig a kereskedelmi miniszter kérjék fel.

A minisztertanács többsége — 8 szavazattal 4 ellenében — egy miniszter kiküldése mellett határozott, felkérte a külügyminisztert a békeszerződés aláírására, aki vállalta az aláírást, de bejelentette, hogy utána lemond.

A május 28-ai minisztertanácsban újból tárgyalták az ügyet, mivel fél egykor Fouchet francia főmegbízott megjelent a kormányzó előtt, és előterjesztette, hogy francia hivatalos körök megnyugvással vennék tudomásul, ha a külügyek vezetésében nem állna be változás, ha a külügyi tárcát továbbra is Teleki tartaná meg. A miniszterelnök összegezve az elhangzottakat javasolta, hogy Bernard miniszter és Drasche Lázár Alfréd (szóba került még Soós tábornok) legyen az aláíró.

#### *Összegezés*

A dilemma mérlegelésénél csak kis részben számolhatunk tényekkel, legnagyobb részt feltevésekkel van dolgunk, melyek kisebb-nagyobb valószínűsége azonban többnyire megállapítható.

Alá nem írás esetén féltő volt, hogy a rosszakarat megrögzötté válik és olyan tényezőkre is áttérjed, melyek még rokonszenveztek velünk. Félt a kormány attól, hogyha a nemzeti nyomor nagyobbodik, netán

újabb megszállások, rablások történnek, akkor az csüggedéshez, a belső rend felbomlásához vezethet, és az elvesztett területek lakói is még jobban elidegenednek tőlünk.

Egyébként is hosszabb-rövidebb idő után újabb békeakció kényszere állna elő, amikor — valószínűleg már csak büntetésként is — még rosszabb békét szabhattak volna ránk, mivel mind a románoknak, mind a szerbeknek és a cseheknek volt még ki nem elégített területi igényük.

A békeszerződés aláírásával bizonyos formai elismerését fejezzük ki a tőlünk elcsatolt területek elvesztésének, és a reánk rótt terhek elvállalásának. Az elcsatolt területek lakóinak hozzánk való ragaszkodását a visszacsatolás reményével együtt — bizonyos mértékben — gyengítjük és elősegítjük az új helyzetbe való belenyugvásukat. A megmaradt területek lakosságára hasonló hatást gyakorolunk. Véderőnk okoszerű fejlesztéséről formailag lemondunk, és a lehetetlen pénzügyi terheket vállaljuk.

Magyarországnak nem volt megfelelő ereje ahhoz, hogy alá nem írás esetén meg tudja akadályozni a fennállónál rosszabb helyzet kialakulását. Elsietett volt a hadsereg leszerelése.

Fontos szerepet játszott a franciákkal folytatott titkos tárgyalás is. A kormány egy időben komolyan bízott abban, hogy a MÁV franciáknak történő bérbeadása útján, azok jószolgálatával sikerül a határvonalat javunkra megváltoztatni az aláírás után.

Az aláírás vagy alá nem írás kérdésének megítélésénél mérlegelni kellett azt a körülményt, hogy délen a békeszerződés területi határozmányai, többségükben az összes következményekkel — a megszállt területek kiürítését kivéve — de facto életbe léptek, s nem állt hatalmában Magyarországnak ezen változtatni.

Természetesen az aláírásnak az előnyei is kitapinthatók. Ez esetben megnyílik a valóságos külpolitika megkezdésének lehetősége. Azért a megkezdésének lehetősége, mert csak utána lehet Magyarország tagja a nemzetközi közösségnek. Megindulhat a gazdasági munka, a pénzügyi és közgazdasági összekötés a külvilággal.

Megnyilvánulhatnak a külső államokban azok a jóindulatok, amelyeket a háborús állapot fikciója, a szomszédainknak tett ígéretek, a szövetség ortodoxi-

ája és az antant hatalmaknak az aláírásunk eléréséhez fűzött presztízse az aláírás előtt többé-kevésbé elnémitottak. Fokozottan érvényesülhet a köztudatban az a felfogás, hogy a békeszerződés tarthatatlan állapotokat teremt, kivihetetlen intézkedéseket tartalmaz. A véderők fejlesztése korlátozva lesz ugyan, és nehezen lesz kijátszható, viszont a felfegyverzés, a hadianyag-beszerzés bizonyos arányokban mégis lehetségessé válik, míg, ha nem írjuk alá, teljesen kizárt.

#### *Források*

- Magyar Országos Levéltár = MOL K 52 1922. Vassel K. A déli végek elhatárolása c. jelentés 9—10. pp.  
 MOL K 27 1920. 05. 07-ei jkv. 126.  
 Hadtörténelmi Levéltár Magyar Királyi Vezérkari Főnökség 425/101 1920.  
 MOL K 27 1920. 05. 17. 126.  
 MOL K 64 1920. 06. 01. II. 195.  
 MOL K 64 1920. 04. 01. II. 58.  
 MOL K 27 1920. 04. 27-ei jkv. 9. Napirend  
 Dr. Bacsa Gábor: Magyar francia titkos tárgyalások BÉRBESZÁRÁS ÉS A MÁV In.: Országhatár magazin 1993. 48. évf. 36—37. 26—27. pp.



*Dr. Lenk András 1959 karácsonyán készített felvétele. Nagykanizsán 2001. június 4-én tervezik újra felállítani az ötvenes években ledöntött Nagy-Magyarország emlékművet*